

opusdei.org

Komentár k obrazu Povolanie svätého Matúša od Caravaggia

Keď odtiaľ Ježiš odišiel, videl na
mýtnici sedieť človeka menom
Matúša a povedal mu: „Poď za
mnou!“ On vstal a išiel za ním.
(Mt 9,9)

14.06.2022

Obraz Povolanie svätého Matúša
(Vocazione di San Matteo, 1599 –
1600) od talianskeho majstra
Michelangela Merisiho da Caravaggio

je vhodným námetom pre teologický komentár: ako pre slová evanjelia, ktorými je inšpirovaný, tak aj pre svoju bohatú symboliku. Farebné kontrasty, typické pre barokovú techniku chiaroscuro (šerosvit), výraznosť tvárí či intenzita pohľadov a mnoho ďalších drobných detailov okamžite upútajú divákovu pozornosť. To isté možno povedať o niektorých prvkoch alebo predmetoch, ktorých význam nie je na prvý pohľad zrejmý, napríklad veľkosť slepého okna v hornej časti obrazu, aj keď svetlo, ktoré scéne dominuje, ním dovnútra nepreniká.

Pri prvom pohľade na spodnú časť obrazu – ohraničenú horizontálne vystupujúcim parapetom okna – nás upúta skupina siedmich osôb. V hornej časti zľava doprava vidíme tmavú plochu, okno a vstup svetelného lúča.

V dolnej časti obrazu je najprv skupina piatich osôb sediacich pri stole daňových výbercov. Naznačuje sa tým, že ich úlohou je výber daní alebo že aspoň v tomto odbore spolupracujú. Sú oblečení v štýle 15. – 16. storočia, teda doby, kedy žil maliar Caravaggio. Druhú skupinu naopak tvoria dve postavy oblečené do antických tuník, ktoré sú charakteristické pre Kristovu dobu. Možno teda povedať, že obe skupiny ľudí symbolizujú rôzne časové obdobia. Z hľadiska kompozície obrazu je línia oddeľujúca súčasnosť od minulosti určená projekciou vertikálneho stredu okna.

V skupine výbercov nás upúta predovšetkým veková rôznorodosť, od najmladšieho k najstaršiemu, ktorá túto skupinu charakterizuje: chlapec v žltej a červenej, takmer dieťa, s úprimným, nevinným pohľadom; ďalší chlapec v čiernobielej, s rysmi a postojom

dospievajúceho človeka; ten v červenej a modrej akoby už dosiahol určitú zrelosť; fúzatý, zrelý muž uprostred; a napokon starý muž, napoly plešatý a krátkozraký.

Pozornosť pútajú aj niektoré predmety, ktoré výbercovia nosia alebo používajú: nápadný biely klobúk s perím (druhý je v pološere), meč, mešec s peniazmi priviazaný k opasku, mince a účtovná kniha na stole a tiež okuliare. Ide teda o predmety, ktoré sú pre toto remeslo viac či menej charakteristické.

Nie je preto ťažké vidieť v týchto charakteristikách určitú symboliku. Máme tu výbercov daní so všetkými etapami tohto remesla (od vyučenia až po odchod na odpočinok). Ak sa pozrieme na scénu zo širšieho uhla pohľadu, vidíme, že tu je človek prechádzajúci všetkými obdobiami svojho života. Stôl výbercov a vyššie popísané predmety predstavujú svet

s jeho charakteristickými prvkami: krásou a márnivosťou, mocou a silou, peniazmi a honbou za ziskom a akousi túžbou po sebestačnej múdrosti. Tak je to aj s obyčajným, typickým povoláním: človek ponorený do starostí sveta.

Obe postavy vpravo stoja. Kristus je jasne odlišený svätožiarou. Za povšimnutie stojí, že osvetlená je iba časť jeho tváre – druhá je v polotme a jeho pravá, natiahnutá ruka. Pohľad vyjadruje odhodlanie a ruka, ktorej gesto je silne sugestívne, naznačuje ako panovačnosť tak jemnosť. Nohy, v pološere ťažko viditeľné, nie sú v smere tváre a ruky, ale takmer kolmo na ne, smerom k východu, v súlade s tým, čo hovorí evanjelium: Keď šiel po ceste, uvidel muža menom Matúš. Ľavá paža a ľavá ruka nie sú v polosvetle takmer vidieť a ich otvorená poloha naznačuje pozvanie a prijatie.

Druhú postavu – podľa všeobecnej mienky – pridal neskôr sám Caravaggio. Takmer zakrýva postavu Krista a môžeme odvážne povedať, že je to svätý Peter – ako pastier stáda drží v ruke pastiersku palicu. Bol ustanovený prvým nástupcom Dobrého pastiera podľa poverenia, ktoré od neho dostal: „Pas moje ovce“ (Jn 21,16). Blízkosť Kristovi mu dáva istotu, že je jeho učeníkom, rovnako ako gesto jeho ľavej ruky, ktoré akoby kopíruje gesto Majstrovej ruky. Jeho nohy, rovnako ako Kristove, sú v pohybe, ale nesmerujú k východu, ale do vnútra scény.

Vzájomná poloha, tonalita farieb, gestá a pohyby postáv Krista a Petra majú svoj význam. Petrovo telo takmer úplne zakrýva Krista, za ním zostáva len Majstrova tvár a ruka. Jeho jednotvárny, unavený vzhľad kontrastuje s podobou Krista, ktorý vyzerá mlado, plný sily a energie. Postavu Petra môžeme preto

interpretovať ako symbol cirkvi: odovzdáva Kristove gestá a slová z generácie na generáciu, aj keď sa jej to nie vždy darí v ich pôvodnej sile a nádhere, vďaka krehkosti ľudí, ktorí tvoria cirkev. Smer, ktorým je jeho postava obrátená k stolu, potvrdzuje jeho poslanie: byť vo svete, uprostred ľudstva. A palica, ktorú má v ruke, znázorňuje postavenie pútnika v dejinách až do konca časov.

Horná časť obrazu, na rozdiel od scény zobrazenej v dolnej časti, vyniká jednoduchosťou a pokojom. Tvoria ju tri prvky: lúč svetla, ktorý vstupuje sprava, slepé okno a priestor úplnej tmy. Jedinou známkou pohybu je lúč svetla vstupujúci do scény, ale s takým pokojom a istotou, akoby sa nehýbal. Vzťah medzi týmito tromi prvkami pochopíme, ak si uvedomíme kontrast typický pre barokovú maľbu: okno je hranicou medzi svetlom a tmou.

Nemali by sme si však teraz položiť otázku, či jednotlivé časti obrazu, ktoré majú zmysel a význam samy o sebe, netvoria celok, jednotu zmyslu, ako je to v každom majstrovskom diele? Nie je napríklad úzka súvislosť medzi oknom a Matúšovým povolaním? Odpoveď bude zrejme kladná. Je tu jednota významu a tiež kľúč k pochopeniu celého obrazu. Týmto kľúčom je Kristova podaná ruka. A teraz sa dozvieme prečo.

Kristova ruka nie je v geometrickom strede obrazu, ale na dramatickom rázcestí scény. Tu sa zbieha línia, ktorá spája pohľad Krista a colníka sediaceho uprostred stola; priemet vertikálneho stredu okna, ktorý, ako už bolo povedané, tvorí časovú hranicu scény: skupina colníkov vľavo v prítomnosti, Kristus a Peter vpravo v minulosti; a po tretie, uhlopriečka tvorená lúčom svetla, ktorý akoby určoval smer Kristovej ruky.

Gesto Kristovej ruky je úplne unikátne a musí si ho všimnúť každý, kto pozná rímske umenie tej doby a priestory Vatikánu. Pripomína scénu stvorenia, ktorú namaloval Michelangelo Buonarroti na strope Sixtínskej kaplnky. Kristova pravá ruka je zrkadlovou kópiou Adamovej ľavej ruky. Preto možno povedať, že Kristus je zobrazený ako nový Adam: „Lebo ak previnením jedného zomreli mnohí, tým väčšmi sa milosťou jedného človeka, Ježiša Krista, v mnohých rozhojnila Božia milosť a dar“ (Rim 5,15). Je preto zrejmé, že povolanie je milosť úzko spojená so stvorením každého človeka, lebo dáva zmysel jeho existencii. Ale keďže je to práve Kristova pravica a Kristus má nielen ľudskú prirodzenosť Adama, ale aj božskú prirodzenosť Boha Otca, je táto ruka obrazom všemohúcej moci a vôle Otca: prstom Božím.

Na druhej strane však to slepé, nepriehľadné a jednoduché okno svoju funkciu prepúšťať svetlo na scénu neplní. Jeho funkcia je symbolická a vzhľadom na jeho rozmery veľmi dôležitá. Skrýva v sebe niečo, čo obvykle zostáva nepovšimnuté a dokonca opovrhované: kríž. V kontexte obrazu ho možno interpretovať ako Kristov kríž. Stojí vysoko nad Majstrovou rukou, je znamením kresťana a miestom, kde Kristus napĺňa svoje vlastné povolanie: dáva svoj život za spásu sveta. Kríž je životnou cestou pre tých, ktorí prijali svoje povolanie a chcú byť Kristovými učeníkmi: „Kto chce ísť za mnou, nech zaprie sám seba, vezme svoj kríž a nasleduje ma“ (Mt 16,24). Nezomrel na ňom len Kristus, ale aj Peter a Matúš. Obaja tak podali dôkaz svojej vernosti ako Kristovi učeníci a zavŕšili tak svoje povolanie.

Kríž, ktorý v kompozícii obrazu tvorí hranicu medzi svetlom a tmou, je symbolom nástroja, ktorý podáva riešenie večnému protikladu dobra a zla, pravdy a klamstva a v prípade povolania symbolom protikladu nerozhodnosti a rozhodnutím sa pre vieru.

Nakoniec tu je otázka, kto z piatich výbercov daní je Matúš. Súdobí kritici pochybujú o tom, že je to ten s bradou uprostred, na ktorého sa prirodzene pohľad pozorovateľa upiera.

Máme tu spoločný prvok charakterizujúci každú zo siedmich postáv scény: pohľad. V tichej komunikácii medzi postavami dominuje intenzívna hra pohľadov naplňujúca daný okamih dramatickým napätím. Dvaja výbercovia vľavo upierajú svoj pohľad na peniaze na stole, sú nimi úplne pohltení a ani si prítomnosť

Krista a Petra nevšimnú.

Symbolizujú ľudí ponorených do hmotného sveta a zdá sa, že nie sú schopní vnímať prítomnosť a existenciu Boha a vecí duchovných. Na druhej strane zostávajúci traja colníci majú oči uprené na Krista a Petra, ktorí ako dvaja tajomní návštevníci z minulosti vtrhli na scénu. Aj oni majú pohľad upretý na výbercov daní. Len dva pohľady sa však navzájom stretávajú: pohľad Krista a colníka sediaceho uprostred. Ku stretu dochádza v Kristovej natiahnutej ruke.

Nezdá sa, že by gestá Kristovej ruky, Petrovej ruky a ruky výbercu boli predstavené v trojici náhodou: Kristova ruka je rukou toho, kto volá; Petrova ruka je rukou toho, kto už bol povolaný, a ruka výbercu je rukou toho, kto je povolávaný... Plný údivu a zmätku premýšľa, či povolaným je on alebo jeho

spoločník sediaci po jeho pravici, na konci stola.

A nakoniec, v skupine výbercov sú iba dve dobre viditeľné a zvlášť osvetlené tváre. Najvýraznejšiu tvár má onen človečik so žltočervenými šatami s bielou čiapkou s perím. Zdroj osvetlenia nemožno s istotou určiť. Ďalej je zrejmé, že svetlo ožarujúce tvár colníka sediaceho uprostred nepochádza od Krista. Pochádza z diagonálneho lúča svetla, pretože jeho tvár je doslova orámovaná projekciou hornou a dolnou časťou tohto lúča, ktorého pôvod alebo zdroj nie je vidieť.

Možno teda povedať, že výberca daní uprostred je práve Matúš. Jemný lúč svetla, ktorý dopadá na jeho tvár, je symbolom milosti prichádzajúcej zhora, teda od Boha Otca. Boh Otec, ktorý je na nebesiach, svetu nadradený, ale k ľuďom blahosklonný, bol vždy považovaný

za neviditeľný, nevyčerpatel'ný a tajomný zdroj všetkej milosti. Nemenný a pokojný tón lúča svetla vnášajúci do scény rovnováhu a harmóniu, symbolizuje nadčasový pôvod toho, čo predchádza povolaniu, teda voľbu. Je to Boh Otec, kto vyberá.

Bodom splynutia mäkkého lúča svetla, Kristovho pohľadu a ruky je opäť tvár colníka uprostred. Kristus, sekundujúc Otcovej vôli, uskutočňuje v čase večné vyvolenie a volá: „Nech je zvelebený Boh a Otec nášho Pána Ježiša Krista, (...). Veď v ňom si nás ešte pred stvorením sveta vyvolil, aby sme boli pred jeho tvárou svätí a nepoškvrnení v láske“ (Ef 1,3-4).

Teraz zostáva len čakať na slobodnú odpoveď toho, ktorý bol vyvolený a povolaný. Ten, ktorého pravá ruka sa od peňazí doteraz nevzdialila. A to je presne ten okamih, ktorý zvečnil Caravaggio.

A povedal mu: „Pod' za mnou!“

On vstal a išiel za ním.

Na záver otázka a úvaha:

Viedla umelca tvorivá intuícia k tomu, aby vo svojom diele vykreslil moment Matúšovho povolania, a to nielen majstrovským spôsobom z hľadiska estetického, ale aj s prekvapivou teologickou hĺbkou?

Nevieme. Isté však je, že obraz Povolanie svätého Matúša sa stále nachádza v kaplnke Contarelli v kostole San Luigi dei Francesi pár krokov od rímskeho námestia Piazza Navona a vyvoláva obdiv a údiv tých, ktorí sa naň pozerajú. Jeden detail si však nemožno nevšimnúť: na plátne vyobrazený stôl, okolo ktorého sú zhromaždení výbercovia daní, ponecháva v rohu, kde nutne divák stojí, prázdne miesto. Táto prázdnota je určitou výzvou pre diváka 16. storočia, 21. storočia i každého

storočia, aby zanechal pasívne kontemplácie a vstúpil na scénu ako ďalšia postava... a možno si aj položil otázku, tú najdôležitejšiu otázku, otázku o svojom vlastnom povolaní – prečo a za akým účelom som na tomto svete?

o. Alfonso García-Huidobro C.

pdf | document generated
automatically from [https://opusdei.org/
sk-sk/article/komentar-k-obrazu-
povolanie-svateho-matusa-od-
caravaggia/](https://opusdei.org/sk-sk/article/komentar-k-obrazu-povolanie-svateho-matusa-od-caravaggia/) (27.03.2025)